ՅՈՒՅՑԱԿ ՀԵՌԱԳՐԱՅ ԹԱՆԹԻՉԻ

Հուսալի ձեռագրաց Մ. Լուսոհանանցի ինքնագրագիր Ցուցակի փոխ՝ Լեհրպանիայի:

(Շարունակութիւն)

57.

ՄԱՇՏՈՑ

Ի

ԹՈՒՂԹԱԳԻՐ 173 ՊԱՏԱՐԱԳԱՅԻՆ 16×10×3 սմ. ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ միասին. ԳԻՐ բարակ. Քանակ սեւ, վերնագրերը, սկզբնատողերն ու սկզբնատառերը կարմիր, տող 21 ՆԻՒԹ նասրակ թուղթ ԿԱԼԱՐ ազատ չկայ ՊԱՏԱԿԱՎՈՐՈՒՄ ՊԱՀԱՊԱՆԱԿ ազատ չուսի: ՀԱՆԴԵՍԱՎՈՐ չատ վէր. կապի փրիսան. սկիզբն ու վերջին պակաս, իսկ ամբողջը կամ թանաքոտնակ ու կամ չուսի մէջ ինկած ըլլալով գիրերը աղտոտ ու կարդալ անդարձանելի. ԳՈՒՆԱԿԸ ԹՈՒՂԹԻ էջ 192ը (յետոյ լրացուած) ու էջ 198ը. ԼՐԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻՆ, գոյ գրչագրեր են մէջ ու սատարուսս ԳՐԻՉ տէր, տեղ ու թուական տեսանելի չեն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. էջ 191ը. քի նոր ամենաթանկ ամենագոյն ոգորման քարոզը գիտան գիտաւ ի հոգին Ծնունդեանցն խոյանաւորսին. որ նա ի մեր հպարդ ապրումն բարի և ոգորման եկեղեցոյս, քահանայիցդ. գեղ բանարոյզ. Պատարիչ խնդրոտ ուղղ կատարեա գինդրաւ ուտա խոյանաւորսին ի բարի հոգեւոր եւ ի մեր մեծաւորս. ի նատել ի տան ի գնալ ի մանապարհի ի ծնելդ եւ յառաջ նորա բարի եղեալ. եւ մեզ գրոգայս եւ ձեզ կարգ գաղանգդ եւ յոսպագ մեզայ խնդոյ խնդն շնորհեալն ծած. ամէն. Կրա հրամանք աւետարանիցն յոհանէս. Եթէ յամենչէն գոգոլման ֆոյէն. գարձեալ ասէ գոգոլմանն նոր ասեմ եւ ոչ ամենիմ: Լրանի և այնոյսիկ որ ունի գաւակ ի սրոն:

58.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՊՐՈԿՊԻ

(ԻՄԳԱՅ — 1750)

ԹՈՒՂԹԱԳԻՐ 100, էջք՝ թղթով սկզբի և պարզով թերթերը նշանակուած են վերնագրով թերթերն 1 ՄԵԿ մասնաւոր բաց թղթուած 1 ՊՏԱԿԱՎՈՐՈՒՄ 16×11×2,5սմ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ միասին. ԳԻՐ սաղ թանաք սեւ, վերնագրերը, սկզբնատողերն ու սկզբնատառերը վարդագոյն, տողը զարդերու, տող 29 ՆԻՒԹ թուղթ ԿԱԼԱՐ կանգնաւոր քարակ տարբերակ ՊԱՏԱԿԱՎՈՐՈՒՄ ՊԱՀԱՊԱՆԱԿ չկայ ՀԱՆԴԵՍԱՎՈՐ, նոր եւ մաքուր ԳՈՒՆԱԿԸ ԹՈՒՂԹԻ էջ 1, 2ԱՌ 30Ջ նշանագիր եւ սկիզբն ի թուղթի, որոնք էջանշանք շուրջն ԼՐԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻՆ, գարգարիր եւ չկայ բնաւ: ԳՐՈՂ Սիմէոն Վարդապետ Երուսաղէմ սեր անչուշտ գրիչ տեղ Ի Էջմիածին թուականն ԱՎԱՆ 1750 ՅՈ գարդիս ազատ կը պատկանի ոսկերիչ Սէր քանի Ան տեսանի

Քառանկիւն նիւթեր լեռվին կը գտնեն հեռաւոր գրեանոց միջնադարեան, որ գրուած է էջ 2ԱՌ 2Ա7, գրչին տասնմէկ թերագմանիչ Սիմէոն Վարդապետն գրիչատակարանին անմիջապէս յետոյ:

"Բան առ բնիկդզգոյզ: (Գիրքս ազիկ եւ գայս վերջապէս արբնչիցդ իմ ուսս ծնաւեր եղբայրս. զի այս գրոցս պրոգի՝ յեռ ժամանակաց յամենչասս կոչեցեալ հոգիոցդս ոմն՝ տարաբեալ եր զսա ժամեանս նոցանս: Եւ յետոյ ի խնամանաբեանս հոգոյ՝ հաղարերդի, ուսուցմաներ քահանայ ոմն Սիմէոն Լնուն խորհեցաւ նեալ է զսա հանգերձ յուսումնին յամենչասանն 'ի վերայ լեցուսէ 'ի հոյ լեցուս ասէ 'ի Ուրվ հրարդ խոսոյն մերս մ՝ զոսզարդի Սիմէոն գերիմեսան վարդապետն՝ որ եր հարիւրգոյս գասանդ՝ վերսանին տարաբ ամս գնար լուսնանանարդ ամով, որ 'ի հասարաս ի բարանդիս ոգոյ Պրոգաց բնաբանիցն եգեալ գան 'ի սանս՝ ոգնոյ վարդապետս և տարաբեալ զյանկանանանանանանանն եւ զարամանանանանանն բան լեցուս հոյոց. նանս գոյն որոյ լրանգրանն ասէ: Եւ բարաբեն ասելիք են այսոքիկ՝ խնդրեսս եւ զոյս բանս՝ Լեպոյ՝ Ա.յս վարդապետս բան շնորհանանս մնաց իւրոյ՝ 'ի մեկնեն գգիրս գայս. լուրեր լուրեր ոչ է պէտան հոգ տարեալ գրատեր եւ զանանիր բան շարագրանանանն. գոյս իր գիրիմեր գալ վարեցեալ՝ գանգ եր արարեալ: Ա.ղ եւ՝ 'ի յոյսով տեսեալ բաղամ՝ սիրարեալ եւ ազանանանանանանան

սին իր պարարերը 30×8,5 սմ. Գիր բարձրագիր, թանաք սեւ վերնագրերը, սկզբնատառերը ու սկզբնատողերը կարմիր եւ վարդագույն տող 30։ Սիրուն գլուխ տեսակ թուղթ ԿԱՂՄ փրված է ՊՈՍԿՈՒ ԹՈՒՂԹ ՊԱՏ ԳԻՆԻՆ ոգեմ չկայ։ ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ ոչ լաւ կազմի նմանած, թուղթերուն մեջերը մնացեր եւ որ քանի տեղ փճացեր վրայ։ ԳԻՐԱՐԿԻ ՄԱՍԻՆԻ չկայ։ ԼՈՒՍԱՆԱՑԱՎՈՐՈՒՄԸ ու գարդագրերը բաւական կան լաւ։ ԳԻՐՔ Մարգիս, Ջէր Պարգիս, Ջէր Սա կոչ եւ Ջէր Սոնան արձանագրեր, սեղ սնունդի (բայց սես տալի էջ 300ի լիշատակութիւնը) թուականն ան լաւ։ Ձեռագիրս ոչով կը պատկանի Ալի քան Ալա տեսի

Պատահանա է Լեպրոնաւորը, որ սկսած է նաւասարդի մէկն եւ կ'երթայ մինչեւ Հրատարդ։ (Լեպրոնաւորաց Ջ — Լեպրոնաց 14)։ Ձեռագրիս սիրիքն եւ վերջն պատռած ինկած։ Ձեռագրիս մէջ գտնուած նոր վկայութիւններ վերը թիւ 80 Լեպրոնաւորաց մէջ գտնուածներն են, որոնցմէ կը պակսին Լեպոնանձնոց խրախիրի եւ Պոմարիկ Սեբաստացի, բայց հոս աւելի է նաեւ Ներսէս Խաչերիկի, որ ձեռագրիս նորագոյն նոր վկան է 1180 թուականն։

ԱՆԸՆԹԱՑԿԱՊԻՊԻՍԻՆԻՆ շատ բազմաթիւ են եւ կը գտնուին գրեթէ ամէն վկայաբանութիւնի վերջ, բայց ասոնք բոլորն ալ գրեթէ հնաձեւով են։

Էջ 208ում։ Պատանանց ասացողի սուրբ գրոցն գնաւանքն արեգաբերդ ուեր ապարիրին, ուեր լակորին, ուեր յոհանին եւ ծնողաց լակորանցն եւ մերոյն գամ մեր, եղբարարիրին, ասնդանարին եւ մեղապատ սարգիս մեծոյն եւ ամենայն արեան մերձաւորացն։

Ուրիշ անգ մի արձանագրութիւն կը տարուի "բարեփա եւ հիպանգոյի„ ուսանողներ. հրեք անգ գաւ՝ ասնոր գարձած է գամ մեր, գարձեմ. վերջապէս մէկ երրորդ անգ ալ կը լիշուի "հարգն եւ եղբարքն„ սանանց անուններ տալու։

Էջ 277ը. բացի այդ լիշատակարանէն զատ եւ հետաքրքիր ծանիցարը, որ կը գտնուի «Իրմատոր ծառայ սեր լոհան»։

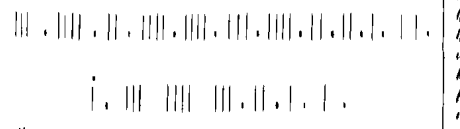

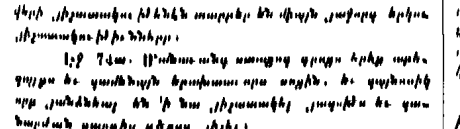

վերի լիշատակարանն տարբեր են միայն յաջորդ երեսի լիշատակարանները։

Էջ 74ում։ Պատանանց ասացող գրոցն հրեք գրեր գրեր եւ գամանցն երբեսաս որս ասդեն, եւ գրեցնողի որ լանձնեալ են 'ի նա լիշատակել լոգարեն եւ գամ նորոնան սարգիս գեղաց լիշել։

Էջ 301ը. Պատանանց՝ գամագրեալ գիս սարիրն ա բիգրայիցս՝ գամէր ապարիրն, որ է 'ի գիգէն բրատ՝ 'ի բնակս բիրն հարգասս գամերդն որ սուրբ նրան ա հանանի. նա եւ ուեր լակորն եւ ուեր յոհանն. 'ի գիգ գեն գեռ։ բնակս բիրն ոչով սուրբ ասեիանանս գամ նրդն եւ մեղայն լակորանցն, եւ մերոյն. գամ մեր, եղբարարիրն. ասնդանարն. եւ ամենայն արեանաս մերձաւորացն. գարգագարիս եւ յոհագագ՝ եւ մերոյ գարարիրն ա սեր։ Լամ։

60.

ԿՑԱԿ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ

ՌՈՒԼՔ — 1180.

Թուղթք 40 Մանանոցն 16×11×0,5 սմ Գիր բոլոր թանաք սեւ, առանց կարմրատառերու տող 20։ Սիրուն նոր բաց սեղագիր թուղթ։ ԿԱՂՄ չունի ՊՈՍԿՈՒ ԹՈՒՂԹԻՆԻՆ չկայ։ ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ գունագարդ, պակասեալ չկան։ ԳԻՐԱՐԿԻ ՄԱՍԻՆԻ Էջ 44ը։ ԼՈՒՍԱՆԱՑԱՎՈՐՈՒՄԸ ու գարդագրեր չկան։ Գիրքս Կարապետ ՀԷՐ գրիչ սեղ սարգսի թուականն ՌՈՒԼՔ 1180։ Ձեռագիրս ոչով կը պատկանի Ալի քան Ալատատի

Պատանանց է Լեպրոնաւորի հեղինակած "Պատի խաչելութեան քարի պատմութիւն„

Գլխաւոր յիշատակարան՝ էջ 300ում։ Որդ գրեցաւ ի գամ չարչարանաց տեսան մեր լիշատակարանաց. որ ասացեալ է ի լոգոս սուսանարիանաս պատրիարքն. որ գրեցաւ ի ձեռամի ահարոնի արքի գարպետեանն ի իմ ռամ։ Դպիսիարի իւր։ Որդ ոչ հանդիպիցէ սոս գարգասով գամ՝ որինակեալով լիշեցեալ ի մարգարէս լարգարես ձեր գանարժան կարգաս եւ գմկոր իմ գարարն լիշեցք ամեն։

Ուրիշ լիշատակարան չկայ։

61.

ՀԱՄԱՏԻԼ

?

Բարդ փակցեալ խարիսի կազմեալ եւ սար թուղթ մեն է, որուն երկարութիւնն է 4 մետր եւ 300 լայնքը 19 սմ։ Գիր բոլոր սեղ, վերնագրերը, սկզբնատառերն ու սկզբնատողերը մեծ կարմիր, տող ըստ ամենի 34։ Նոր նոր սարակ թուղթ։ ԿԱՂՄ չունի։ ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ սիրգի մեջերու պատկերներու կիսերը պատռած ինկած է մեջերուն մեջ։ ԳԻՐԱՐԿԻ է նոր մեջերու ամբողջ կտեր արեր։ Հանգիպիս պատկերներն են։ Է կիս մեջ մեծ մեծ գեղեցիկ պատկեր մի ոտ ներկայացուած են գրոց ամենքս եւ յոգարու մէջ Ալատատ, ասկէ գրաբ գրաբ մանուկ եւ մեկնող երկրպագութիւնը, եւ ասոր ալ տակ գրաբ հաչը մեջը յիսկիս։ Ջ. Խաչերեցին Ջ Պատարագ ասնասարանիչ։ Ֆ. Երկրատաս ասացեալ ասանեին ասանեին. Նեղանեցը Ջէն սոր արտեսաղ բաց չատ կարգ ու գեղագիրն են։ Գրոց եւ տեր արարչոյս Դէպոյ տեր եւ Խուսկան սարայ։ Ձեռագիրս ոչով կը պատկանի Մանկերիմ Ջէր Ասկորեանի

Հանգիպիս կը պատանանցն։ Հատասով բատասանանցիմ (24 տուն)։ Ջ. Ակոբ գրեալ գեան գեպատանց գիրոց եւ գեղարարց... Խաչատուր Ներսէսեան... Ն. Ալեքսանդրոս բատ Պատարեանի կը մինչեւ անդաներ բնդ այն Լիսուս... Իշխանաց գիւանի Ղանեն գա գեռ։ Ֆ. Ալեքսանդրոս բատ Պարգեան։ Կը ել յարեցնոս բնդ ամենայն գեղեն... գի գիտէին գնա թեզ գրիսուսն է։ Ն. Ալեքսանդրոս բատ Պ.ս գասաս։ Կը նգեր բնդ ասս բնդ պղնարի ել բ լեսան... եւ բարեգեր տանեցին։ Ն. Ալեքսանդրոս բատ Լեսանանս։ Կեղեն գարձեալ ի գեանս... Եկեալ

digitised by A.R.A.R.@

ի Հրեաստանէ ի Գալիլիոյ. 7. Ընկալ զքաղցրութիւնքեամբ. այս ասացեալքդ գրիչդ գանացան ու զգոյշ եղեալ գրելով ձեւացուցած է ինքն մեծ փափաքագրեր, իւրաքանչիւրը մինչեւ 8 սմ. երկարութեամբ, որոնք կը կարգացուին "Գրիգորի ծառայ Գէորգ„ (այն է Գրիգորի Նարեկացւոյն). 8. "Ասաուածածին ամէնաշնեալ զպաղատանս մեր ընկալ„ տասը երկու տուն. 9. Ազիզս առ երկուսեան առաքելոյդ. Անմահ գառնդն հոգորի եւ 10. Ազիզս առ սուրբ ամենայնի. Զայն բարբառոյ անապատի (երկուքն ալ մի մի տուն ասաղ). 11. ԶՔոնոն մեր խոսնակալ. Եւ հաստ Ալրբահամ զգիալս ոդիկիկին. գրուած է սապատաաձեւ Հիւսկենի մը մէջ՝ անկիւնէ անկիւն։

ՅԻՇԱՏԱԿՍՈՒԹԻՒՆ (բուն գրչեն). Օգնական եւ պահպան եղիցի ծառայիս Աստուծոյ, սիրարու Գէորգին (գրուած է 8 անգամ՝ գանացան ագոնիներու տակ).

(Գ. երջին տողագրէն՝ հանգիպիս եաեւ, երկու անգամ գրուած). "Գ. երջին տողագրդ հմայեցիս Յիսուս գերիմ Ջեր-Գաթոլիկոս, ընդդէ կիս մի չխանեցի, 1904 թուի յունիսի 21ին Իւրոպա ուզեր որեալս առաքիս բարեկամէ մի նուէր տուագայ, որը Ամպարտաւանէն բերած էր հեռը„։

62.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

1840։

ԹՈՒՂԹ 166, ԷՋ նշանակուած են չորրորդ թերթէն սկսեալ 1 324, որոնց մէջ 188 փափաքուած է, իսկ 238ն։ ՉԱՓՈՒԹԻՒՆ՝ 22.5×17.5×3 սմ.։ ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին։ ԳԻՐ հին շրջագիր. թանաք՝ սեւ. առանց կարմիրատառերու. տող 20 32։ ՆՇԻՄ կատարեալ անողորմ թուղթ։ ԿԱՋՄ կաշեպատ փայտ։ ՊՐԱԳՄԱՆԵՐՆԵՐ չկայ։ ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ նոր ու մաքուր։ ԳԱՅԱՐԿ ԹՈՒՂԹ սկիզբէն 3 թերթ եւ էջ 316 324։ ԼՈՒՍԱՆԱՑԱՔԱՐԴ, պատկեր եւ զարդագիր չկայ։ ԳՐԻՉ Դանիէլ դպիր Մելքոնեան, տէր գրիչ. տեղ՝ Թաւրիզ. թուականն՝ 1840։ Ձեռագիրս այժմ կը պատկանի Մուշեղ Ճանբազեանի, որդի մեռագրի գրչին։

Պատճառաւ է պատմութիւն Յովհաննու կաթուղիկոսի, որուն առաջին էջին վրայ կը կարդանք. "Գիրք պատմութեան Ալրաբեալ տեառն յովհաննէսի գերիմաստ եւ երջանիկ կաթողիկոսի ամենայն հայոց, Ալչակերտի եւ ապզիկանի երանելոյն Պատասխի արդ հայրապետի հայոցս ապգի։ Որ եւ բան իւրում իսկ յորմէդի անուանն կոչի Յովհաննես պատմագիր։ Սկիզբն առնէ սա՝ ի ծննդոյն Քրիստոսի... զմեզ աւանդութեանն ցեղին բազբաստանեալ եւ զայլոց պատմեալս։ Լոգ օրինակեալ պատմ՝ ի մելքոնեան Շահրապետանց Պետնիէլ գպրի՝ ի վայելումն անձին իւրոյ, ի գաւրեալ քաղաքի՝ ի վարժ(ար)ան, աշակերտութեամբ եւ յորդորանաց գերիմաստ Ղազարաւ վարժապետ վարդապետի. ՝ի 1830 յունիս 20ին։ "Անկեալ եղեալ (էջ 2) սկսեալ եւ Քառասնարար եւ լեալոյ Հայոց պատմութիւնքս առանց գրեանքարանութեան։ յաւուս աշխարհս բաժնուած է 5 հատուածի, իսկ պատմութիւնքս 238ն հատուածի, որոնց յուսանդրքներուն վրայ արաբական թուանշանով նշանակուած են։*

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ է էջ 364 365։ "Ալրաբեալ նախն ազգարարութիւն բնդ օրինակոցիս։ Ալրաբեալն քնութիւն ծագանին բան հար։ անասնոյն որդին, որ իմաստութիւն Աստուծոյ ելով, եւ գնորս ասաստուածային անքնին հրաշիցն գիտելով։ Զբնակ ՝ի պնաս փրկութեան մարդկան յերկնից ի յերկիր ի գմորդին զպատկերն իւրոյ ասաստուածութեան լիբարարով իմաստութիւն վարժել երբեմն հրամայեալ վասն ասաստուածային գրոց ի քննութիւն զանգի իբր թէ նեղոց գկորուսեալ կենաց ի գրախտին։ որ առ ազգամուն գասանել եւ երբեմն գաշակերտեալսն գպրութեան առն ասանուաստաեան նմանեցուցեալ որ ի ներքին գրոց հանեալ ունի զգանձն հնութեան ասաստուածային գորութեանցն ճանաչեսնան. եւ յարտաքինցն գնորագոյն եղեալ գեանցն զգիտութիւն գաստուծոյն վիճակի բարենախանձ կատարելութեանց։ Ալայս գի եւ մեր բան որում ծայրն մեանին հաստոցելով իմաստիցդ քաղցրութեան եւ իրաւցկի լեալ շաղիցի բնութեանցդանս եւ յորդորանացդ հոգեւոր սեառն իմոյ եւ բազմերախտ գաստուածաբանի Ղեառն Ղազարու գերիմաստ վարժապետ վարդապետի, որ առաւել գՀնգիկեան գրոյս Ղեառն յովհան՝ ու գերիմաստ եւ երջանիկ հայոց կաթուղիկոսի ի գաղդիացի մեբրարկ անուանեալ յաւանմանէ եւ եւս ի ձեռնասուն աշակերտացս իւր։ որպէս եւ յիս ի Ալեքսանդեան գանիկ գպիրս յորինեալ գնոյն ի վայելումն անձին։ Ալեսոի եւ մեր բան նորուն տեառն բարեկալ։ յաստ աշաւորութեան սկսեալ ի յունիս 20ին ի 1839 յամի մարգեցութեան տեառն մերոյ լիսուսի, եւ աւարտեցաք՝ ի 1840, ի մայիս ամսոյ 20ին, վասն որոյ խնդրեմ զի բան որս մ՝ ինքն աշխարհի նախնիացքն յեանորդացն վասաւանին, ՝ի վայելուն կամ յանդիպելն պլոյ ուանքն ոմին գրութեանս ներելով պանասութեանցս, յիշել գմեզ ՝ի փառ բարիս առաջի գասանասեանն բնաւէրց, որով եւ գնդ յիշել յերկնի ի բարին, յայնմ ասանեանի, յոր հաւասարին վասասակ աշխատանաց Հանապնդ։ Ամէն։»

Գրքին առաջին երեսին վրայ ալ կայ փոքր լիշատակութիւն մը, որմէ կ՝երեւի թէ ձեռագրին գրչագծուած է 1820ին եւ մեռած 1900 հոկտ. 21ին։

63.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՆԱՆՈՒ

ՈՒՍԼԴ — 1785։

ԹՈՒՂԹԻ 62, գրուած եւ նշանակուած են էջ 1 111։ ՉԱՓՈՒԹԻՒՆ՝ 20×14×1 սմ.։ ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին։ ԳԻՐ մանր նստոյ, սկզբնատողերն ու վկայութիւնները միայն բոլորգիր. թանաք՝ սեւ. սկզբնատառերը երբեմն կարմիր կամ վարդագոյն. տող 28։ ՆՇԻՄ թուղթ։ ԿԱՋՄ կաշեպատ խաչագարակ նոր ոճով։ ՊՐԱԳՄԱՆԵՐ չկայ։ ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ միայն։ ԳԱՅԱՐԿ ԹՈՒՂԹ սկիզբէն մեկ թերթ, մէջտեղն էջ 99, վերջն էջ 119 199։ ԼՈՒՍԱՆԱՑԱՔԱՐԴ կամ զարդագիրը չկայն։ ԳՐՈՂ Հանոնս Ամասիացի. տեղ՝ Սոդ վանք. տէր գրիչ կամ Սոդ միաբանութիւնք. թուականն՝ 1785։ Ձեռագիրս այժմ կը պատկանի Նարինեան Մելիք-Զաղարեանի։

Պատճառաւ է.

1. Պիտակութիւն մարգարէութեանն Յովսանու արարեալ Ղեառն Լուսաւորչի վարդապետի Սահ-

digitised by A.R.A.R.@

յուղ, յաշակիրտք եւ յեղբորորդոյ Զեռան Պարրիկի գերասխանմամբ կախուդիկսին։ Ի ինգրոյ Զեռան Ֆեղոյորսի վարդապետին Ալընջոյ։ Ի թուին հայոց. 1218. էջ 1 88։

2. Պիրը մեկնոյ թեռան Զեմանու մարդարէին. Յոր արարեալ Պիրիմնատ եւ Գերասիրոյ Զեռան Դիրուեսի Լուսիրոնացւոյ ի փառս Աստուծոյ եւ ի յոգուս մեռելոցդ եկեղեցոյ. էջ 89 107։

3. Աիրատակարանք երիս են, որոնցմէ առաջինը գրչին հեղինակ Եփրեմի գրութիւնն է եւ երկրորդը արտագրողին. երկուքն ալ պատմական կարեւոր նիւթեր պարունակելով՝ ամբողջովին կը գնենք վարը. էջ 108 111։

ԵՒՐԱՆԱՊԻՍԻՆԵՆ. էջ 1 եւ 78 գնիք մի, որ նոյն է թիւ 10 մասնաւոր ձեռագրի գնիքին հետ։

էջ 47. Եվ սուրբ հոգի մեզդ անհաս.
Աստուածաբար հայրապետ սուս.
Քեզ յաշխարհս կատարեցար.
Զեռն արքանեմ մեզ տեսաս.
Աղբ անիծերի եւ անպատիս.
Որ չեղարել զ զրոյանս.
Լոյր սոյն մատեանս մերձենաս.
Աստուծոյ գոյներ հանեսս.
գոնեմ զնորհաց քոց միյտ բանաս.
անոմի բնարի քեզ բատանաս.
քատնի գրեալ նախնիներս պրս.
երկրորդ գրեալ առաքի կայս.
գիմանաս բանի տուր մի անհաս.
պլլ մերձ խիկուն ամենից ի ամ.
որ ընդունեցեալ ս եւ խրատանաս.
ծնողացս բնիցս սգորմի տաս։

էջ 6։ Քեզ սուրբ հոգի սիրեցն առեալ.
Աղբ՝ ձեռն առ իս լեր ի գարշառեալ.
Դուռ տաս զնորհ առատապորհ.
Հայրոգեղեր գլուխդ երկրորդ.
Քանզի խարդ քո չի երբեք մարի.
Զի զնորհն բոլշամիր մարդ.
զոր ինչ լերրորդն բան ճառեալ.
որով եկեալ եւ ես վառեալ.
եւ յարդուկն հանապազորդ.
արդ յարդեալ եւ զպոս երրորդ.
վերարդիլ մեկնաբեռն զարդ.
ի գարեռ առնեալ երգանկապարդ։

Գրեաստար յիշատակարան. Ա. հեղինակ Եփրեմ վարդապետի գրվածն՝ էջ 108 110

Աիշատակարան. Աղբ՝ ընկալ զայս գուգնաքանչ աշխատասիրեալս մեր Եղբայրս Եռեղոբոս, եւ պլիկու մեծին Աղամիրզայ, որ ի լիրգ բազմանալ քոյ շարժեալ հանգիստապալ յերիս վաստակոյ բանիս մերարեալս Զեռանն Զեմանու. որ եւ զգն առեալ զԱստուծոյ գանրապալ հասուցանել, յանգ։ Ինչպ մինչ ի բարի նաւասանգիսան հասեալ ի ամենայն գանրանալ արժանել կիրուցան։ անդրեն ապեալ բնն անենարին հասարն ի վերայ մեր, յոր ես նեռն ապեմոյն որգանդն Ամենեցուն։ Զի զոր սրինակ ի քամանարի գգմենն գանգին ոչ ի մարգարիտն. եւ յաւ զմեռանիրն վարկաներ՝ քան անգուլ աշխատասիրեալի զրանգապատ չլինն կոչիմնմամբ. ոչ բոգհաս մինչ եւ մեր գիպաւած յաստիրեալ սրինակն։ Զի գինի բոսորանարեի մարմնով, լեռներ կոս խեռանեալ Լուսամեռի Հայրապետին. եւ Հարեգորդ ինչ քան մարմնոյ Զեռան Պարրիկի Աստուածաբար կարգոցիսոնն Ամենայն Պարրիկի. ժամանեցին ի վերայ գիպաւ անգոհանանք. հնչեալ եւ ասպատանմանդ ի քառեց կոս ոնդ սպարկեալ (— նեղր ձգիլով) գմեզ։ Քանզի՝ յարժամ հասաս մեհանանք գեղաչէզ ծառս այս բարերեցուն ասպարս առ արդեն եգեալ, յանորինաց անամ ասս այս նանիկոս արինաց, որ գաստաստանային բան նոխմնէր միյտ բանաս կան հասին. Ինքեն անդ անեալ գայլեալ մեր արեւ կիզանոց. եւ քաղէին ոգնք մեր ի ասաստանաց անամ. եւ յաւ զմեռանին հասարեանք. զասն զի կարի ասգեանպէր գմեզ հոգմ բարանք ի հեռանոյ բերու ասս ինչեալ. եւ որպէս գանրեւ ասարարեր գմեզ անգալ խոչանանմամբ. Գարժամ լիներ ասեւ գասպէ խնգրեանք ասիրանդ. եւ յարժամ յայն ժամանեալ՝ գարեւ ուներ բանգանալար կարի։ Քանզի չեր տեղի ինչ ի ասուրիան ուր գոգեանք. եւ ոչ գիշեր ինչ որամ ունեալ կարիանեալ զի մի քան գի յատաք մեզոյ փուխանին նեղասանիմ գի պատանք. եւ ոչ սպասանալ մեզանի իրերաց հոյլ գասաց։ Զեր պակ որ ոչ բաղաներ հոգմ գմեզ. եւ ոչ ժամ գոր ոչ ճնչեր գմեզ խորտակ ասապանառն։ Ամեր է երեսանալ՝ զի երկարանիքս յարենանք ի վերայ մեր ոգրս ասասասաս։ Լա եռալի զի նոսեալ յայնկ գմեզ։ եւ ասիսանրանք։ Ալանի զի մնագամ (— մարդանգամ?) գասանդն պանդրեկ յեռ բանանեալոյ գերկրորդն Ամեր։ եւ ի գասչանի անդ սպանեալոյ գվկպն խայանիր ի պակոց ասարբ խասյեն. ի ամենի խոնն հայոց. ի Ղ երորդամն ամպանեմ բերի. յաւ ասրբ ասրբանանս (հանգոյն գեռնարարին մերոյ՝ հանգիստանով նեռս նանասանանանեանն հանգէս) ի վանգեն յարժամ գլաբանեանպան ի գեռնայ հանգուցալ ի գիր հանգանանան յաւ ասրբ չաբանեաս։ գարգ ասրեն նոյն ասեռասանանչ գասանդն խրանանալով ի վերայ մեր. եւ գարն ոգրդն խաչանանեալով գմեզ։ գայս ինչ պանանիրեալ կամ գայն ի բաց ասեցն մեր՝ պասանանաս յոգեալ նեռանեցին գմեզ ի չարիս։ Եւ մինչ յայս վասանգ գայլալ ասանանգանալ եւ գոչիանանալ՝ ոչ պակաս քան զասասրս ասան՝ մեհան ակնկարեալ քան գեռնայ։ Ինքեն գրչին հնչեալ. եւ ասպատանմանդ անգր ասասալ քան գնաս խորգս պաշարանն նոյնա՝ ասեցի քան գլասանարեալ ասս սրիկայս եւ արենանարաս։ Լա ասս այս ի ծուս մեռ անեցեալ. պանանհեան ի գիրեցման գարեկաց գմեզ. քանգի ոչ գիս եւ եմ. Լայ ապպատ ասանալ գմեզ խորհեին։ Լա մինչ այսպէս ապասանցան ասս ի ամենի գասարրեն. եւ հասասս ապասանանեանն գասասհանեն յայնժամ գլայանանալոյս նեղգարանեաց։ գասան զի ասզոր է նա յանանկալ ի ժամու նեղգարանեալ գհրաշալեն. եւ գարանանալ յարգ գասասերս մասնս։ ասպէս եւ ասաս շրջեալ կարասս նոյա ի քաղգրու խիեն։ եւ գնարհանարգա նոյա յարն՝ ի բարի։ Ա՛լ բոլոյնն մանգամանն. այլ երեւ ելեալ ի նոյանեն։ Լա այսպէս ժամ՝ գասեալ մեր հանգերն հարբ իմալ քան մարմնոյ մարեաս անուն Լնասպասկ քանանգալիեն։ որ եւ ի ծգրայր Լուսամեռի Հայրապետն Ամենայ ի մանասպարն որ ասասիրգեալ բերեր գմեզ Լասասաանանալ քաղգան կուլեցեալ Լասանալ։ բայց մեզ ի սեռ հարաբասան իմ՝ բան մարմնոյ գրիգոր անուն գպեր հանգերն ասանանի ասանգամանն իւր։ եւ եւ բայոր սիասպարնն մեզանի անգ ի սուրբ սիասանն իրրեւ ասգեալ գրկեալ ի հարն ասասանեանն։ իսկ յարժամ ասասան ջնարհնի հասաց ժամանանեցաց։ եւ իքեանս գայլալ Լնասանանի

digitised by A.R.A.R.@

տուաւծախնամ քաղաքն Լառանայ. Անդէն իբր շուն հաւեալ հանգարտեցեալ 'ի սրտատրուփ լինելոյ։ Եւ այլ տեղւոյն մեծապէս մերմնքէին 'ի վերայ խղճալի կերպարանաց մերոց. եւ յայգագս ազգապրիզէ դիպուածոյն շնորհէին ոչ սակաւ միխիթարութիւն սիրելիքն մեր Աստուածասիրացն գաւազ. փարատելով գոյն ինչ զանփարատելի տրամութիւնս սրտից մերոց։ Եւ ասիպեցին զմեզ լինիլ ժառանգ Հայրապետական Աթոռոյն. որ եւ փութացուցին զնախայիշեցեալ ծերունի քահանայն զհարգասոն երից վեհապետաց. եւ զծնողն իմոյ ըստ մարմնոյ 'ի կոստանդնուպոլիս՝ որ է քաղաքամայրս եւ արքայանիստ առ 'ի հրաման հանել յինքնակալէն սարտիկինացւոց ըստ բնաւորեալ ծիսի։ Եւ յայսպիսի գաւառ եւ 'ի բազմվրդով ժամանակի եղեւ աւարառու մեր սարդոյ զսկիզբն եղաք 'ի բերիոյ. եւ հասուցաք յանկ 'ի հայրենի գաւառս մեր 'ի սիս. 'ի մէջ Լեգինասարա գեղեցամբին սրբոյ գահին կիւլիկիոյ։ Ուստի ազաչեմ զքեզ սիրելիքդ իմ. ընկալարուք սիրով զաչխատութիւնս մեր. իբր 'ի ատատակէ թուղ. եւ կամ 'ի մերնեալ խաղոյ քաղելով, եւ հոյցեցէք 'ի քրիստոսէ չառնել զերկս վատատկոյ իմոյ. եւ արժանացուցէք զմեզ անտրտունջ եւ յարազուարթ բերկրանաց փառաւորել զամենասուրբ անունն իւր. որ է օրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից Ամէն.

Բ. յիշատակարանը ընդօրինակող Ամասիացի գրիչ Հաննայինն է՝ էջ 110—111։

Ուրդ՝ որովհետեւ 'ի բնութիւնդ բարւոյն պարգեւեալ 'ի մարդկայինս ազգ երկ օժիտքս պասքիկ հոգւոյ (պսպիղն)բոն. յաստուծոյ. եւ ցանկութիւն։ Քանզի՝ ցանկութիւնն պարգեւեալ (Աստուծոյ՝ առ 'ի ցանկալ 'ի բարին, եւ մէջ թէ առ չարն. Ապա ուրեմն ցանկալով իմ 'ի նդոյն բարութեան հետեւումն. յորժամ տեսանէի զգիրքս այս ցանկալի. որ է մեկնութիւն Յոհաննու որգւոյն Ամմթեայ՝ Աբարեալ 'ի լուսահոգի Գերիմաստ Եփրեմ հանգուցեալ վեհէ՝ որոյ տէր լուսաւորեալ զհոգին՝ գասելով 'ի կաճառս Հայրապետոց. Ուստի 'ի վաղուց իսկ հետէ կամ էր ինձ որինակել. բայց ոչ առնուի յանձն իմ վասն ատատանգական կենացս. զի ոչ ուշնելով անաբաւ կեանք. Ա,ՆՐ սակի եղեւ թղյատրեցեալ. բայց սակայն՝ յորժամ խաղացեալ չեւ արար. Արբաշն վեհն մեր Յէր թեւագրոս Գ.Երբներ եւ երիցս երանեալ կաթողիկոսն հանգերձ սիրայուն միաբանիւք ուխտի 'ի միաբանութեանցն Կիւլիկիոյ՝ 'ի բերդն լեռնի մեծի. որ է Ղայա տերէսի՝ առ 'ի գրասնուալ յեղանակի ամառան. Յայնժամ հրապուրմամբ ատիպեցին զիս՝ յարգելի եւ պատուական եղբարքն իմ. մնաւանդապէս քաղաքակիցն իմ անձկալի եղբայրն իմ ըստ անանիթին Յէր Կարապետ՝ շնորհաւորեմ եւ գերյարգոյ վարդապետն. որ եւ Եպիսկոպոս Մեծին Լառանայու. եւ 'ի գործակալութիւն Սրբոյ Աթոռոյն շնորհատուի. 'ի ձեռնարկումին այսպիսկ ցանկալի գրքուկիս առ 'ի գազափարել, որ եւ ոչ հանգուցեալ իմ ատիպմանց նագելի եղբարցն իմոց մեծաւ սիրով ձեռնարկի 'ի գրել. սկսեալ 'ի ամիս թուին արամանաս չառաւելի. եւ 'ի յեօթներորդ աւուրն յուլիսի մեծաւ տատապանաց աւարտեցի զսա շնորհալի գրքուկս՝ յուլիսի Լ աւուրն։

Եւ արդ՝ ոյք հանդիպիք 'ի սմա (պսպիղն) պասքիկ ցանկալի գրքուկիս. առ 'ի զբաղնուլ ընթերցմամբ՝ կերկերեալ սրաւ. ժամ կալի թախանձանաց 'ի հանդիպոցդ՝ անմեղագիր լինիլ. սխալանաց գրագրիս մեղաւամեղի. վասն զի բան ասից ամենց գիտնոյ (միայն մարդկային գալով տկար սպալի. Աստուց սպալման մինն միայն գտանի) որում փառք յաւիտեան յաւիտենից Ամէն։

Հաւսկ յետոյ յիշեալ զհոգեւոր ծնողն իմ զՅէր Եփրեմ Արքաբիսկասուսոյ հանգուցեալ կաթողիկոսն։

(Ըստ այս յիշատակարանի ձեռագիրս հեղինակի բնագրին ուղղակի առաջին օրինակութիւնն է։ Դպհասակ Գաբրիել Ակպահեան կաթողիկոս Սսոյ Նստաւ 1758—1770. որուն յաջորդելին՝ Եփրեմ Ակպահեանց պատմագիր 1771 1785 (գրքիս հեղինակը), թորոս կամ Թէոդորոս Ակպահեան՝ 1785—1796 (գրքիս խնդրոյը)։

(Շարունակելի)։ Հ. Յ. Ամատունի

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀՈՅՈՑ ԼԵՌՆՈՅ Ա. ԹԱԴԷՈՍԻ ՍՈՒՐԲ

Յետագայ յօդուածն ընդունած ենք Կեսարիոյ Առաջնորդ Ս. Տրդատ Եպ. Պալճանէն, զոր անփոփոխ կը յանձնենք հնագիտաց ուշադրութեան։ Նկարագրուած հնութիւնն, Լեւոն Մեծագործի սուրբ, թէպէտ յետին դարերէ կեղծիք մի կը թուի, ինչպէս է մեր համոզումն, այսու հանդերձ արժանի է առնուլ ի նկատի նմանն կարգ մը կեղծիքներու հետ. որոնց Մուրենեան հարստութեան շրջանն կ'ընդգրկեն ընդհանրապէս։ Այսպէս արդէն 1793ին Յովսէփ Արքեպ. Արղուլեան ի Գրիգորիոպոլ եղած է տէր նմանն հնութեան մը՝, որուն "ի վերայ Դաշնակին էր գրեալ արծաթեայ գրով այսպէս"։

ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԴԻ ԳԱՂԿԱՑ ՍՈՒԲՕՔ ԵՂԵՌԵՑԻ ԱՌԿՆՈՒԼ ԶԿԱՂԱՑՆ ԿՈՍԻՐ ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱՅԻՒ Ի ՄԵՆԲՈՅՍ ԹՈՒԻՆ ՇԻԼԷ՝

"Եւ ի վերայ թղթոյն արծաթանիշ գրով գրեալ կայր այս բան"։

ԶՈՀ ԼԵՌՈՒՔ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԵԱԿԱՑ ԵՒ ՀՕՐՆ ԻՄՈՅ ՎԱԶԱՍԿԱՑ ՆԵՐԷ ԹՈՒԻՆ՝ ՍՏԱՑԵԱԼ ԵՂԷ ԵՍ ԱԾՈՅՍ ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՐԴԻ ԱԲԱՍԱՑ ՀԵՆՈՒՄԲ ԿԱՑՍԵՐԱՑՆ ՄԵՆԻՒ ՎԱԶԱՍԻԼ ԵՒ ՅՕՀԱՆՆԷՍ ՀԱՐՍԿԱՍԱՑ՝ ԹՈՒԻՆ ՀԱՅՈՑ ՆԿԷ՝

Ուսումնասիրել քանդակուած ժամանակի հակասութիւններու։ Այսպիսի ուրիշ հնութիւններ կը յիշատակուին նաեւ Դէդեպա թերթին մէջ՝, որոնցմէ մին կը վերաբերի Հեթումի, այսպիսի ընթերցուածով։

ՀԵՅՈՒՍ ՈՐԴԻ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԹԱՐՈՒՆԻ՝ ԱՄԻ ՑԵՆՈՑՆ ՈՒՄԻՆ՝

Դէդեպայի յօդուածագրին ծանօթ է նաեւ "Սուրի սատաններս Կ.Պոլիս բերուած Լիհանի ընտան տապանի մը, որուն մասին պատմեն առիթիւ դանենալու յոյս կը ալուսի. բայց զդրաքատարար այլուր խոսք չէ եղած այս նկատմամբ։ Կարելի չէ ըսել ստուգութեամբ թէ պալեանի ծանօթ սիրն է ակնարկուածն, թէ Վենետիկի

---

1 Պատմ. թիւն Թէլամանի որդւոյ Յուլիսի. թիւմ՝. Մարգար Ջ. Խոսէնց. Դամբիկեան 1793։ էջ 369 370։

2 Գիրք քաղաքին աստանդր. Եռրոպա չարտի ամիրիք. Վիենա, 1854, Թ. 30։ էջ 121-2։

digitised by A.R.A.R.@